



Heeft Nederland wel zo weinig hoger opgeleiden? *Associate degree vult gaten in onderwijssysteem*

Mies Bernelot Moens

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2005.
Bronvermelding is verplicht. Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2003–2004	= 2003 tot en met 2004
2003/2004	= het gemiddelde over de jaren 2003 tot en met 2004
2003/'04	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2003 en eindigend in 2004
2001/'02–2003/'04	= boekjaar enz., 2001/'02 tot en met 2003/'04

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Heeft Nederland wel zo weinig hoger opgeleiden?

Associate degree vult gaten in onderwijssysteem

Mies Bernelot Moens

Bij een andere interpretatie van de internationale onderwijsclassificatie ISCED 1997 is het aantal hoger opgeleiden in Nederland 39 procent in plaats van 24 procent. In de leeftijdsgroep van 25–29 jaar is dat zelfs 55 procent in plaats van 33 procent.

In het komende studiejaar (2005/'06) zullen experimenten worden opgezet met nieuwe korte opleidingen in het hbo. Die beslaan in beginsel de eerste twee jaar van een volledige hbo-bachelor-opleiding¹⁾. De tweejarige opleidingen moeten bewijzen te voldoen aan een behoefte daaraan in de arbeidsmarkt. Het niveau van deze opleidingen zal liggen tussen mbo-4 en hbo-bachelor. In vergelijking met andere landen heeft Nederland weinig van dit soort opleidingen. Dit is één van de redenen waardoor het lijkt alsof Nederland relatief weinig mensen heeft die tertiair (hoger) onderwijs hebben afgerond.

De OESO publiceert jaarlijks in de publicatie *Education at a glance* over de onderwijsontwikkelingen in de lidstaten. Uit deze publicatie kan de conclusie worden getrokken dat Nederland achterblijft wat betreft het aandeel hoger opgeleiden in de bevolking. Regelmatig is te lezen in de media dat Nederland, maar ook een aantal andere Europese landen, te weinig hoger opgeleiden heeft²⁾. Het Ministerie van OCW is daar allesbehalve gelukkig mee. De nieuwe opleidingscategorie kan echter leiden tot meer hoger opgeleiden, voornamelijk doorstromers afkomstig uit het mbo. Verder kunnen uitvallers van het 4-jarig hbo zich toch nog kwalificeren als hoger opgeleide.

De vraag is echter of het aantal Nederlandse hoger opgeleiden wel zo laag is. De maatstaf voor het opleidingsniveau is de internationale onderwijsclassificatie ISCED³⁾ 1997 (zie Bijlage 1). Deze classificatie van UNESCO zou het mogelijk moeten maken opleidingsniveaus van verschillende landen met elkaar te vergelijken.

Niveau mbo-3 en -4 in de ISCED

Naar Nederlandse maatstaven behoren de hogere mbo-kwalificaties niet tot het hoger onderwijs. In de toelichting van de ISCED op het onderscheid tussen (post)secundair (ISCED 3/4) en tertiair onderwijs (ISCED 5/6) zijn geen duidelijke criteria te vinden voor wat tertiair onderwijs zou moeten zijn. Secundair onderwijs kan een duur hebben van 2–5 jaar, na 8–9 jaar voorafgaand onderwijs (excl. pre-primary). Een leerling die aan mbo-3 begint, heeft al 10 jaar onderwijs achter de rug. Mbo-3 zelf duurt 2–3 jaar. Als de opleiding wordt gezien als vervolg op mbo-2, zou de kop van mbo-3 kunnen worden beschouwd als post-secundair en mbo-4 als tertiair 5B-onderwijs. Daardoor zou het ook mogelijk zijn, naar analogie van de Amerikaanse Associate Degree, mbo-3 (11 procent van de bevolking van 15–64 jaar) te beschouwen als post-secundair en mbo-4 (15 procent) als tertiair onderwijs⁴⁾. Daarmee zou het aantal hoger opgeleiden in de bevolking toenemen van 24 procent naar 39 procent!

De leeftijdsgroep van 25–29 jaar is in 2003 de groep met relatief de meeste hoger opgeleiden. Wanneer we bij deze groep ook mbo-4 meetellen als tertiair onderwijs neemt het aandeel hoger opgeleiden in deze leeftijdsgroep toe van 33 procent naar 55 procent. Dit laatste sluit aan bij een uitspraak van Jo Ritzen, oud-minister van onderwijs en huidig collegevoorzitter van de

Universiteit van Maastricht⁵⁾. Volgens hem kan 50 procent hoger opgeleiden (een streven dat opgenomen is in het Hogeronderwijsplan 2004) alleen gehaald worden als er een wat bredere definitie van het hoger onderwijs wordt gebruikt. 'In het buitenland noemen ze iedereen die ouder is dan 18 jaar en nog onderwijs volgt een student, terwijl het onderwijs wat gegeven wordt soms ook mbo-niveau is.'

Niveau Amerikaanse Associate Degree in de ISCED

In het kader van toekenning van ISCED-codes heeft het CBS navraag gedaan bij de Nuffic (verantwoordelijk voor internationale diplomavergelijkingen) over het niveau van de Associate Degree (AD) van de Verenigde Staten, die als een soort rolmodel dient voor een nieuwe Nederlandse en Europese tussengraad. Volgens documenten van de OESO, die de toepassing van de ISCED coördineert, zijn er in de VS twee soorten AD, namelijk een vocational AD en een academic AD. Beide categorieën worden door de statistici van de VS ingedeeld bij het tertiair (hoger) onderwijs.

Echter de vocational AD is gewoonlijk een tweejarige beroepsopleiding aan een zogenaamd community college na de high school. Het eindniveau van een high school kan variëren tussen dat van eindexamen mavo ofwel theoretische leerweg van het vmbo en dat van het vwo. Dit is afhankelijk van de school en wat de leerling kiest. Van centrale eindtermen of eindexamen is geen sprake, noch bij de high school, noch bij deze beroepsopleidingen.

Na de vocational AD kan een student zijn beroepsopleiding meestal vervolgen in een verwant beroepsmatig bachelorprogramma aan een universiteit. De Nuffic stelt dat het niveau van de vocational AD mede door het ontbreken van eindtermen voor de high school sterk uiteen kan lopen, van minder dan mbo-4 tot kort hbo. De VS delen deze opleidingen toe aan ISCED 5B. Naar Nederlandse maatstaven zouden deze opleidingen niet daar thuishoren, maar in de categorie 4C, waarin ook onze mbo-4-specialistenopleiding is ingedeeld. ISCED 4C is de groep meestal korte beroepsopleidingen die gevolgd worden na afronding van de tweede fase van het secundair onderwijs (algemeen vormend of beroeps-⁶⁾), maar die niet beschouwd worden als tertiair onderwijs. In de toelichting van de ISCED is geen sluitend criterium te vinden dat aangeeft wanneer onderwijs tertiair geacht wordt.

De academic AD is een tussendiploma van studenten, na 2 jaar, op weg naar een bachelor degree (4 jaar) aan een universiteit in de VS. Aan de Amerikaanse universiteiten worden zowel opleidingen verzorgd die bij ons in het hbo worden gegeven als meer wetenschappelijke opleidingen die bij ons wel universitaire opleidingen zouden zijn. De positie van de academic AD lijkt in eerste instantie dus erg op de voorgenoemde AD-opleidingen in Nederland. Er zijn echter ook belangrijke verschillen:

- Het eindniveau van de academic AD in de VS is volgens de Nuffic ongeveer vergelijkbaar met ons vwo. Ook hier geldt weer dat dit niveau sterk wisselt;
- De academic AD wordt door de statistici in de VS niet beschouwd als een afgeronde tertiaire opleiding, maar als tussentijds diploma, zoiets als een propedeuse, in de ISCED-terminologie een intermediate exam binnen een lange ISCED-5A-opleiding. ISCED 5A bevat tertiaire opleidingen van ten minste 3 of 4 jaar, afhankelijk van de duur van de voorgaande

opleiding. Hieronder vallen alle lange hbo- en de universitaire opleidingen, zowel de bachelor- als de masteropleidingen;

- De geplande AD-opleidingen in Nederland hebben zowel het karakter van een afgeronde beroepsopleiding, zoals de vocational AD, als het karakter van een tussenstap op weg naar een bachelor degree zoals de academic AD. Het CBS zal de Nederlandse AD-opleidingen indelen in ISCED 5B, waarin de Amerikanen hun met mbo-4 vergelijkbare vocational AD ook indelen.

Conclusies

1. Zolang de interpretatie van de ISCED 1997 niet internationaal is gecoördineerd en dus niet eenduidig is, is de classificatiesystematiek van de ISCED minder geschikt om daarop vergelijkingen te baseren tussen het aantal hoger opgeleiden in verschillende landen. Binnen Europa is er een zekere coördinatie, maar tussen Europa en niet-Europese landen niet. Overigens blijkt dat ook binnen Europa de ISCED niet altijd consequent wordt toegepast. Dit geldt met name rond de niveau grens van de opleidingen die juist wel of juist geen startkwalificatie (completion ISCED 3) opleveren⁸⁾. Het percentage jonge mensen

met een startkwalificatie is evenals het percentage hoger opgeleiden een belangrijke internationale beleidsindicator. Het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk bleken niet conform de indelingscriteria van de ISCED een aantal opleidingstypen mee te tellen als startkwalificatie⁹⁾.

2. De Nederlandse bevolking is hoger geschoold dan blijkt uit internationale statistieken. Zaken die elders pas in het tertiair onderwijs aan de orde komen, zijn in Nederland al in het secundair onderwijs geleerd. Dit laatste is waarschijnlijk mede een gevolg van de vroege specialisatie in het Nederlandse voortgezet onderwijs: In de eerste fase van het voortgezet onderwijs bestaan al opleidingsvormen op zes verschillende niveaus en binnen het vmbo zijn deze ook nog onderscheiden naar een groot aantal beroepsrichtingen.
3. Het hanteren van de benaming Associate Degree voor de te behalen graad van de nieuwe korte hbo-opleidingen suggereert dat het niveau van deze opleidingen vergelijkbaar is met de AD in de VS. Het niveau van de Amerikaanse opleidingen ligt echter vaak lager (mbo-4/ vwo) dan dat van de nieuwe opleidingen in Nederland. Daardoor degradeert de Nederlandse AD. Het lijkt daarom verstandig deze benaming niet te kiezen, maar te kiezen voor een andere benaming, bijv. de benaming Foundation degree, die in Engeland wordt gekozen voor soortgelijk onderwijs.

Bijlage 1 Hoofddeling van de ISCED 1997

Code	Opleiding gericht op:	Titel en kenmerken categorie	Nederlandse actuele opleidingen in categorie
0		Pre-primary education	Basisonderwijs groep 1 en 2
1		Primary education	Basisonderwijs groep 3–8
2		Lower secondary education	
	C Directe toetreding arbeidsmarkt		Assistentenopleiding mbo-1; Praktijkonderwijs
	B Doorstromen naar 3C		Vmbo
	A Doorstromen naar 3A of 3B		Havo/vwo leerjaar 1–3
3		Upper secondary education	
	C Directe toetreding arbeidsmarkt of doorstromen naar andere ISCED 3- of 4-opleidingen	<i>Een afgeronde 3C-opleiding duurt tenminste 2 jaar</i>	Mbo-2, mbo-3
	B Doorstromen naar 5B		–
	A Doorstromen naar 5A		Havo en vwo leerjaar 4–6; Mbo-4-middenkaderopleiding
4		Post-secondary non tertiary education	<i>ISCED 4 is niet noodzakelijk hoger in niveau dan ISCED 3!</i>
	C Toetreding arbeidsmarkt		Mbo-4-specialistenopleiding
	B Doorstromen naar 5B		–
	A Voorbereiden op 5A		Modules Open Universiteit ter voorbereiding hbo- of wo-opleiding
5		First stage of tertiary education (not leading directly to an advanced research qualification)	
	B Meer praktijk-gericht dan 5A, geen toegang tot 6	<i>Duur tenminste 2 jaar na 12 jaar voorafgaand onderwijs, geteld vanaf ISCED 1</i>	Hbo 2-en 3-jarig (geen hbo-bachelor); de nieuwe Nederlandse associate degree
	A Toegang tot 6	<i>Duur ten minste 3, maar gewoonlijk 4 jaar</i>	Wo- en hbo-bachelor; Wo-master
6		Second stage of tertiary education (leading to an advanced research qualification)	Wo-doctor

De ISCED 1997 is een multivariabele classificatie. De meest gebruikte indeling is gebaseerd op level (0–6) en destination (A, B of C). In bovenstaand overzicht is tevens aangegeven welke actuele Nederlandse opleidingen de diverse categorieën vullen. Internationaal gezien vallen mensen wier hoogste met succes afgeronde opleiding in ISCED 5A, 5B of 6 thuishoort, in de categorie hoger of tertiair opgeleiden.

De categorie 5B bestaat uit meestal kortere opleidingen in het tertiair beroepsonderwijs (met een duur van ten minste twee jaar) en heeft in Nederland weinig vulling (3 procent van de bevolking van 15–64 jaar in 2003). Hierin vallen hoofdzakelijk korte hbo-opleidingen en particuliere opleidingen die daarmee vergelijkbaar zijn. ISCED 5A huisvest de mensen met een 4-jarige hbo-opleiding, kandidaats/bachelors- en doctoraal/mastersopleiding. In ISCED 6 vallen de gepromoveerden (doctors).

Noten in de tekst

- ¹⁾ Deze experimenten zullen starten vanaf het studiejaar 2006/07. Zie DASHE-mail 18 van 24 augustus 2005, uitgave van de Dutch Association for Shorter Higher Education (DASHE) en www.dashe.nl.
- ²⁾ Op 2 juli 2005 was ook in de NRC/Handelsblad een bericht van het CPB te vinden dat Nederland vergeleken met andere landen te weinig hogegeschoolden zou hebben. Dezelfde teneur had het artikel 'Nederland moet slimmer worden; hoger onderwijs' van Ingrid Weel in Trouw van 21 juli. In het maandblad van NRC/Handelsblad van augustus 2005 was dit opnieuw te lezen in het artikel 'De jonge onderklasse' van Michèle de Waard.
- ³⁾ International Standard Classification of Education.
- ⁴⁾ De opgenomen cijfers over het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking zijn ontleend aan de Enquête Beroepsbevolking 2003 van het CBS.
- ⁵⁾ In het artikel in Trouw genoemd in noot 2).
- ⁶⁾ D.w.z. bovenbouw havo en vwo en na mbo-2, -3 en -4.
- ⁷⁾ Alleen de opleiding tot doctor valt in de hoogste categorie ISCED 6.
- ⁸⁾ In Nederland heeft iemand een startkwalificatie wanneer in het beroepsonderwijs ten minste een basisberoepsopleiding is afgerond (mbo-2) of in het algemeen voortgezet onderwijs een havo- of vwo-opleiding. Een startkwalificatie biedt de mogelijkheid een goede start op de arbeidsmarkt te maken of hoger onderwijs te gaan volgen. De startkwalificatie staat gelijk met Level 3 completion volgens de ISCED. Beroepsopleidingen op level 3 moeten volgens Europese afspraken ten minste 2 jaar duren, wil er sprake zijn van 'completion'.
- ⁹⁾ Houtkoop, W.A. et al. De waarde van de startkwalificatie. Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie, Amsterdam, mei 2004.